

3 українського життя.

Боротьба українських студентів за українські кафедри. Відгомон цієї боротьби в народніх массах. Петиція учнів глухівського учительського інституту в справі українських предметів. Шевченкові роковини по селах. Організація „Української Трудової Громади“ в Державній Думі.

Український народ, не тільки як культурно-психологічна одиниця, але як і політична категорія, виростає саме тепер із стадії ембріона. Серед його відбувається елементарний процес національного відродження; об'єктивні ознаки його, що далі, стають численнішими, а по інтензивності та значінню—важнішими. До якої сторони цього процесу ми не звернемось, в кожній зустрінемо радосні факти то стихійного, то більш свідомого, то, нарешті, активного змагання за увільнення від національної панщини, зустрінемо факти реакції на віковий національний утиск. Тяжкий тернистий шлях доведеться ще пройти українському народові, поки він здобуде всі необхідні для вільного розвитку національного права і гарантії, але сама елементарна потреба такого розвитку з логікою фактів зреалізує скоро чи пізніш його національні змагання і зроби їх живими фактами живого національного життя. І як в кожному національному рухові єдиним шляхом, що забезпечує усіх, є тільки шлях боротьби, то, очевидно, на цей шлях мусів стати і український народ.

Одправним етапом цієї боротьби, як відомо, стало питання про націоналізацію просвіти на Україні. Порушене спочатку ін-

телігентними групами українського громадянства: культурно-просвітними товариствами, земствами, городськими думами, учнями вищих та середніх шкіл, воно, що далі починає зацікавлювати ширші гурти українського громадянства. Тепер можна вже з певністю сказати, що питання про національну школу на Україні стає питанням *народних українських мас*. Про це можуть свідчити хоч би ті численні листи, які засилаються до редакцій «Ради» та «Рідного Краю» з приводу боротьби українських студентів за заведення на Київському університеті чотирьох кафедр з українознавства. В цих листах виявляється щира подяка і гаряче спочуття українським студентам за їхні змагання і бажання як найскоршого здійснення останніх. Листи засилаються від різних груп громадянства. Тут зустрінеш і «гурт мешканців» українського міста, і «гурток» учнів з гімназій, духовних семінарій, учительських інститутів і інших шкіл, як середніх, так і вищих, що «насаждають» російську культуру на Україні. В інших листах «учні вищих» або «середніх шкіл»,—українці з походження, але примушені діставати освіту в Петербурзі, Москві, Дорнаті, Ярославі, Казані, Томську, Новій-Александрії то що,—засилають «товарищам—київським студентам» своє привітання, висловлюючи свій сум, що сами не можуть взяти активної участі в цій боротьбі. Чи мало надходить листів такого ж самого змісту з далекого Сибіру, з Кавказу та з інших російських місцевостей, де через ті чи інші причини, живуть українці, не гублячи звязків з рідною країною і живо інтересуючись проявами її національного життя. Але найбільший інтерес мають, безперечно, ті листи, що засилаються до редакцій згаданих українських часописів від тих груп українського громадянства, яких ще до останнього часу вважали за аморфну та інертну масу з національного боку. Маємо на увазі *селян та робітників*. Що далі, листи ці стають численнішими, виявляючи той глибокий інтерес, який збуджується у наших соціально покривджених массах до питання про рідну просвіту і про ненормальний русифікаторський стан її на Україні. Звертаючись до змісту цих листів, ми, поруч із звичайним маніфестуванням солідарности і спочуття, що до заснування укра-

інських кафедр на Київському, Одеському та Харківському університеті, знаходимо яскраві вказівки на зріст національної свідомости серед українських селян та робітників і на розуміння ними великої ваги отієї справи, за яку так завзято взялись українські студенти. В багатьох листах селяне заявляють, що вони відчувають потребу національної школи на Україні і ганяють русифікаторську політику уряду; в заведенню українських кафедр убачають початок українізації народної школи, яка, на їх думку, мусить мати національний характер на всіх ступенях освіти, починаючи від пияччої і кіпчаючої вищою. В деяких листах ця догана висловлюється досить гостро. Більшість листів кінчається закликом до боротьби і увагою, що вона—селяне абож робітники підтримуватимуть «товаришів» або «братів» студентів в їхніх змаганнях.

Окрему категорію листів становлять ті, що одержуються від робітників українських. Вони більш змістовні і умотивовані. Робітники розглядають справу українських кафедр і націоналізації школи на Україні з свого класового становища. В неформальному стані останньої вони вбачають одну з численних ознак гніту сучасної капіталістичної держави, яка не тільки економічно визискує соціально-покривдені класи, але й для культурно-національного розвитку їх кладе ріжні перешкоди. Робітники заявляють, що національний гніт відчувається пайбільш тяжко ними, що він шкодить страшенно розвитку української продукції і класової свідомости українського пролетаріату, а через це вони з усіх сил прилучаються до українських студентів в їхній боротьбі за вільну національно-демократичну школу. Цікаво зазначити, що такі листи засилаються не тільки з міст, мало зачеплених денационалізаторськими впливами, але і із міст, де цей вплив пустив, як здавалось, глибокі коріння. Так, напр., робітники залізно-дорожних майстерень з Катеринослава в своєму цікавому листі, признаючи пекучу потребу української школи, протестують проти голословних обвинувачень з боку російських со-

піал-демократів, начеб український пролетаріат зовсім уже обрусів і не розуміє своєї власної мови. Боротьба за право на власну національну школу та культуру є так само необхідною для українського пролетаріату, як і боротьба за поліпшення економічних умов життя робочого класу, і мусить іти поруч з останньою, бо тільки при вільному національному розвитку може бути і розвиток класової свідомості.

Не зупиняючись довше над змістом тих листів, які засилаються до «Ради» та «Рідного Краю» в справі заснування українських кафедр, ми мусимо тут тільки підкреслити їх величезне значіння, як певних документальних даних про розвиток ідеї національної емансипації широких народніх масс українського народу. Ці листи являються справді показником того, що український народ в *массах* своїх відроджується до національного життя, що свідомість його зростає, ширшає і виявляє певні тенденції зробити національні емоції реальними фактами життя і права. З другого боку факт глибокої заінтересованости робочих та селянських масс українського народу справою націоналізації народної просвіти на Україні на всіх її ступнях. являється на нашу думку об'єктивною передпосилкою успішного закінчення боротьби. Очевидно, не дзвінкою фразою була заява промовця від українських студентів на загальній студентській збірці Київського університету (відбулось 15 лютого с. р.) про те, що домагання українських кафедр є не тільки виключно ділом студентським... Його породили нові потреби воскреслої нації. Наше домагання має глибокі коріння в тому соціальному рухові, який великими хвилями залив нашу країну і являється найкращим доказом отієї правди, висловленої Каутським, яка каже, що без соціального не може бути й національного. Демократичне студентство не може не стати на наш бік, бо ми хочемо розвитку для нашого народу, для наших робочих і трудящих масс народніх, інтереси яких завше лежали на серці студентства»... ¹⁾ Народні маси українські щиро

¹⁾ Див. „Рада“ № 40.

відгукнулись на ту боротьбу, яку почало проводити за інтереси національної культури українське студентство і це додає йому необхідних моральних сил проводити її далі, не знесилоючись і не відступаючи перед ворожими заходами реакційної частини київських професорів університетських. Як відомо, ректор університета проф. Цитович, що спочатку дав негативну відповідь українським студентам на їхні домагання, не захотівши навіть мотивувати своєї відмови, під впливом резолюції загально-студентської збірки, примушений був передати справу про засновання українських кафедр на розгляд історико-філологічного факультету, в чому, звичайно, не можна не бачити певної, хоч поки що й не реальної, побіди українських студентів. Хотілось би, щоб професора згаданого факультету стали на висоті свого призначення наукового і подивились на справу очима справжніх наукових людей, для яких інтереси науки і життя мусять бути синонімами. Хотілося, щоб київські професори пішли слідком за харківськими та одеськими, які заняли цілком протилежну позицію, що до засновання кафедр з українознавства. Як відомо рада професорів Одеського і Харківського університетів висловила принципіально задоволення домагань українського студентства. Наслідком такої позиції харківської та одеської професури в данім питанні було те, що проф. Сумцов оголосив вільний курс історії української літератури в Харківському університеті, а приват-доцент Олександр Грушевський—курс історії України в Одеському університеті. По газетним відомостям, перші лекції д. Грушевського вже відбулися при великому числі студентів.

Як стоїть справа з кафедрами з українознавства на вищих курсах Лесгафта в Петербурзі—ще невідомо. По газетним відомостям, що промайнули було в пресі ще в кінці минулого 1906 року, рада професорів курсів Лесгафта мала закликати на українські кафедри деяких українських учених, але чи зроблено в цім напрямку якісь реальні кроки—невідомо.

З інших фактів боротьби за націоналізацію просвіти на Україні, що мали місце за останній місяць, треба зазначити заходи учнів Глухівського учительського інституту. Останні викли-

кано було спеціальними причинами, а власне: чутками про реформу учительських інститутів, проєкт якої, при участі учительського персоналу інститутів, має розглядатись при міністерстві народної освіти. Прочувши про це, учні Глухівського учительського інституту, єдиного на Україні, коли не рахувати такого ж в Феодосії, подали директорові відповідну мотивовану петицію в справі українських предметів в інституті, текст якої, з огляду на його інтерес ми подаємо в цілому: «Ми, вихованці глухівського учительського інституту, українці по національності, довідавшись, що питання про реформу учительських інститутів незабаром буде розглядатися в міністерстві народної освіти, вважаємо за необхідне через представника од глухівського інституту упоминутися о своїх місцевих потребах. Вважаючи, що школа повинна бути національною, ми визнаємо, що учитель мусить знати культуру і побут того народу, якому його педагогічна діяльність буде присвячена.

А між тим ця, одна із головних підвалин педагогіки, цілком ігнорується, що до української школи. Виклад шкільного курсу ведеться в неї на чужій для дитини мові, російській, та і сама російська мова дається дитині дуже тяжко, через те, що до вчення її діти не підготовані попередньою наукою рідної мови.

Ми, бувші вчителі серед українського народу, із власної практики переконалися, що такий порядок не дасть можливости здійснити педагогічні правила: переходити од відомого до невідомого, од більш близького до далекого. Наука в народній школі російської мови і інших предметів шкільного курсу значно полекшується з заведенням української мови як предмета викладу.

Ми, як будучі народні вчителі, не хочемо стати чужими українському народові, а через це і мусимо рахуватися з його місцевими інтересами і потребами, а не просто неможливо без знання його історії і літератури.

На підставі всього вище згаданого ми вважаємо необхідним заведення в глухівському учительському інституті таких предметів: української літератури і історії з викладовою українською

мовою, а коли тепер, по технічним причинам, це неможливо, то з російською викладовою мовою.

Ми, нижче підписані вихованці глухівського учительського інституту, твердо віримо, що міністерство народньої освіти задовольнить наше справедливе бажання мати у себе в інституті означені предмети і заведе їх в курс у реформованному інституті. Р. 1907, 15 лютого. (Далі ідуть 36 підписів¹⁾).

Чи буде мати якісь бажані наслідки ця петиція в недалекому будучому—невідомо. В інтересах і самої науки і народніх масс українських треба тільки побажати, щоб вона зустріла крапцу прихильність та успіх, ніж аналогічна заява київських студентів.

Згадавши в своєму огляді українського життя за минулий місяць про такі факти, як активні виступи нашої молоді в обороні прав рідної мови і українізації народньої освіти на Україні, ми мусимо також зазначити ті широкі розміри, яких починає набувати серед різних верств нашого народу святкування пам'яті Шевченка. Страдальческа муза національного поета, його горяченатхнене слово поета-борця, його доля—мученика все більше і більше стають рідними і близькими українським народнім массам. Незабутній пам'ятник поетичної творчости поета «Кобзарь» стає звичайним гостем в найтемніших кутках нашої країни, викликаючи там оті самі почуття горя і муки, потреби в боротьбі і побідної надії, якими жив, мучився і надіявся сам поет. Імя поета стає більш популярним серед українського народа, а вкупі з цім зростає і глибока пошана до його пам'яті. Доказом цього може бути хоч би той цікавий факт, що святкування пам'яті поета стає звичайною річчю не тільки по містах, як було доси, а й по селах. В числах «Ради» та «Рідного Краю», а також російських часописів, що видаються на Україні, повно за останній місяць звісток про влаштування спектаклів та вечірок «Шевченковських». Характерно, що в багатьох випадках *ініціаторами* «панахид» по

1) Рада № 52.

незабутньому кобзареві і вечірок являються *самі селяне або робітники*. Це може служити за найкращий доказ, що «музицька» муза поета справді звязана тисячами перозривних нитоць з серцем народа і що той епітет, який літературні критики прикладають до поета—народний—справді відповідає змістові творчости поета. З другого боку зазначений факт може свідчити також про зріст національної свідомости у наших народніх масс, який завше, коли пригадати історичні аналогії, виявляється між иншим і в маніфестуванню з боку цих масс пошани до перших піонерів національного відродження, до перших апостолів національної волі і розвитку,

Переходячи від фактів культурно-просвітного характеру з поля нашого національного життя за минулий місяць до політичних, ми мусимо спинитись на результатах виборів з України до Державної Думи. Як зазначено вже було в минулій книжці «України» ¹⁾ українські політичні партії, як організовані групи, брали, рівняючи, не дуже активну участь в виборах. Наслідки виборів навівали певний сум в свідомих національно кругах українського громадянства, що до національної свідомости послів з України і їх активних виступів в Думі в справі оборони українських інтересів. Цей сум зростав в міру того, як закінчались вибори і почались сесії Державної Думи. Поруч з організацією народніх послів по політичним платформам, серед них відбувався також процес організації і по національностям для спільної боротьби і оборони національних інтересів того народа, який їх послав своїми заступниками в парламент. Одні тільки послы українські не виявляли на перших порах ніяких тенденцій до національної парламентської організації. Припаймні в часописях не чуто було ніяких вітшних звісток в цій справі. Одначе виявилось, що сум і песимистичні висновки українського громадянства були передчасні. Потреба в самостійній парламентській організації давно вже настигала серед послів з України, і для

¹⁾ Див. стаття Д. Д.—ко. „З українського життя“.

того, щоб надати цій потребі реальні форми, бракувало тільки енергічних організаторів. Вони знайшлися, почасти серед самих же послів, почасти серед петербургських українців. Спільними заходами влаштовано було з ініціативи чотирьох послів: Долгополова (посол від Нижнього-Новгорода), свящ. Гриневича (посол з Поділля), Хвоста та Рубіса (обое з Чернігівщини) підготовче зібрання, на котрому, як сповіщає спеціальний кореспондент «Ради» з Петербургу,¹⁾ малось обміркувати ось які питання: 1) чи варто при Думі видавати газету для трудових українських мас, 2) на якій мові, скільки раз в неділю і по якій програмі (партійній чи безпартійній лівій) видавати її, 3) вибор редакційного комітету і запрошення співробітників для газети з членів першої Думи і з літераторів українських і великоросійських, 4) чи треба партійним і безпартійним українським депутатам для обміркування і оборони в Думі економічних і національних інтересів і для організації мас українського народу єднатись в окрему групу, на зразок торішньої української і цьогорічних: козацької, мусульманської, польської та инш. Думських груп».

Після довгих і цікавих дебатів, що виникли на зібранні, присутні послы обібрали з-поміж себе спеціальну комісію, якій доручили виробити доклад про ті принципи, на яких моглиб з'єднатись українські послы в «Українську трудову громаду». В склад цієї комісії увійшли депутати: П. І. Долгополов (Нижній-Новгородь), Нечитайло (Київщина), Нумчак, свящ. Гриневич (Поділля), Сайко (Полтавщина), Рубіс і Хвіст (Чернігівщина). Ця комісія виконала доручення і виготовила відповідний доклад — декларацію, прочитану послом Рубісом на зібранні українських послів 11 марта. Декларація по своєму змістові аналогічна із змістом такоїж декларації загально-російської трудової парламентської фракції і тільки детальніше розроблена в тих точках, де йде річ про спеціальні інтереси України. Тут декларація вимагає: а) рівноправности української мови в установах громадських

1) Див. ч. 58.

і державних на Україні, б) націоналізації школи і с) політичної автономії України, річ про яку українські послы мусять зняти тоді, коли Державна Дума переглядатиме державні закони. Повний текст декларації ще не оголошений в пресі, і через це ми не можемо тут навести його в цілому. Газетні відомости подають тільки звістку, що декларацію цю прийнято було в цілому за вислов поглядів українських послів на загальне політичне становище Росії, на ті засоби, через які можна поліпшити це останнє і—з-окрема—за вислов поглядів, що до становища України. Сподіваючись в слідуючій книжці синнитись довше над фактом організації українських послів в самостійну парламентську фракцію, ми тут обмежимось тільки загальними увагами з приводу цього величезного, з національного боку, політичного акту. Значіння його полягає в тому, що він в великій мірі може допомогти зростові національної свідомости вкраїнського народу. Останній, виходячи саме тепер із стадії політично-національного ембріона, не може уявляти з себе свідомої цілком своїх національних прав політичної одиниці. І для того, щоб ця свідомість прибрала певні і зрозумілі для народніх масс форми, необхідно ще покласти чи мало праці з боку більш свідомих груп українського громадянства. «Українська трудова громада» Державної Думи, як політична організація заступників народніх при найвищій державній інституції, в цій справі може зробити чи не більше, ніж яка инша політично-українська організація. Користуючись в своїй діяльності більш сприяючими умовами, ніж ті, в яких доводиться працювати українським політичним партіям, вона має і більше надій на бажанні наслідки своєї діяльності. Виступаючи в Державній Думі одностайно, самостійно, принаймні в тих справах, які торкатимуться інтересів України, як нації, вона буде збуджувати національну свідомість вкраїнських масс, мініфестуючи своєрідність національних, культурних, політичних і господарських інтересів України, відмінних в багато де чому від аналогічних інтересів інших націй і вищих країн Російської держави. А коли зважити, що сьогочасні політичні умовини не дають можливости українським політичним партіям

як слід розвинути свою діяльність, що до національного освідомлення і політичної організації українських народніх мас, то діяльність в цім напрямку українских послів набуває саме тепер особливої ваги. Та політично-національна платформа, яку прийняла «Українська трудова Громада», через свій ясно визначений соціалістичний напрям, забезпечує їй певний бажаний успіх і прихильність серед українських народніх мас. І треба тільки побажати, щоб українські послы виявили побільше енергії в тій великій справі, за яку вони взялись. Добрий приклад їхній буде імпульсом для такої ж енергійної праці над політично-національним освідомленням і організацією українського народу в певну політичну силу і з боку всіх, кому дорогими є інтереси рідної країни, хто хоче їй активно допомогти в її новому національному життю.

С. Петлюра.